

24609

24609

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Jämtland

<u>Oviken</u>	9 H. 4 =
<u>Kyrkis</u>	1 " "
<u>Sunne</u>	2 " "
<u>Myrsjö</u>	1 " "
<u>Klövrisjö</u>	1 " "

8/3 1961

Sandberg, Märta 1960-61.

ALMA:s fågel.M25 jakt och fiske.

S:a 14 H. 4 =

24609

X

Berättare Olle Sandberg f. 1872
Upptecknat av Märta Sandberg 1960

Att fånga fåglar med snaror var vanligt förr. Här i bygden var det storfågel orre och tjäder uppåt fjällen var det mest ripor. -

När det var öppet vatten fiskade man i fjällsjöarna och i fjällbäckarna. Det var när man var till fäbodarna med proviant åt fäbodjantan och hämtade hem mat som hon ställt till , smör , ost , messmör Fanns det en bäck eller sjö i närheten av vallen kunde männen passa på och fiska litet . Det var den finaste fisken i fjällen , foreller . Den måste saltas ner , man hade den i en tråkagge . Slåttern väntade hemma så man kunde aldrig vara länge i fäboden därför blev det aldrig någon mängd av fjällfisk .

Regelbunden jakt på pälsdjur för skinnens skull förekom inte direkt. Björnar och vargar sköt man för att de var farliga för djur som man sommartid hade i fjällen. kor, kalvar, getter och hästar. Man gjorde ~~skällar~~ ^{äskällor} av vargskinnen och slädfällar av björnhudar men de senare var inte vanliga, vargskinnspälsar var inte heller så vanliga. Mest gjordes släd-pälsarna av hundskinn, jämtländska gråhundar. Björn och varg sköt man med

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frgl. M 25

Oviken

Berättare Ol.Sandberg f.1872

Upptecknat av Märta Sandberg 1960

gevär men uppe i fjällen förekom också fångstgropar med gömd björnsax.i.

"Ägnade man sig under nödarstider särskilt åt jakten o.fisket"

Min farmor Anna/Lisa Sandberg f.Andersson f 1843 i Hackås sn.berättade.

Vi hade ju jordbruk och ägde en stor kvar folk kom från flera socknar och malde så vi hade ett litet förråd av säd och mat jämnt. Men de som

hade små eller inga jordbruk hade under nödåret 1867 förfärligt.Många

doppade potatisen i sill eller surströmmingslake.De hade inga förråd av

något när det blev svår missväxt.Storsjön i Jämtland låg frusen det året

till midsommardagen.D^et var konfirmation i Hackås kyrka när folket kom ut

ur kyrkan höll isen på att gå upp .Alla som var i kyrkan gick ner åt

sjön till. Vid den tiden skulle kornet varit i jorden.

"I vad mån avyttrades man jaktens produkter"

Fågel sålde man på Gregorimarknaden i Östersund eller köpte de s.k.

forbönderna upp dem när de åkte med sina handelsforo till Stockholm

Hudiksvall eller Sundsvall.-Byteshandel hos socknens fasta handlare

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Berättare Ol. Sandberg f 1872

Oviken

Upptecknat av Märta Sandberg 1960

förekom,hade man bara en fågel tillex . kunde man byta till sig kaffe socker ,salt eller dyl.

"Rätten att jaga och fiska" Man jagade och fiskade där det fanna något att jaga och fiska.Man brydde sig inte om vem som var ägare till området. En del torpare hade ingen skog alls och inget eget fiskevatten.Knekt-torpen likaså .Tröt maten gick de ut att jaga eller fiska vart som helst.Men det blev till slut olagligt att göra så man fick hålla sig till sitt eller begära lov av ägaren att jaga eller fiska på hans område. Pälsbärande djur som man jagade enbart för pälsens skull var lekatt ,utter ekorre.Någon mängd av dessa djur var det inte.Även dessa skinn sålde man ~~till~~ på Gregori marknaden (Jämtlands största ma-rknad förr) Men även skinn såldes till "Stockholmshandlare" förbönderna alltså. När det var älgjakt kunde man ligga i skogskojor eller fäbodas ,man byggde inte särskilt kojor i skogen för jaktens skull.Var man på"hemskogen " gick man hem när det blev afton och låg hemma.For karlarna till skogen för att ta hem ved eller for genom skogen när de skulle till kvarnen brukade de

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Berättare Ol.Sandberg f.1872

Upptecknat av Märta Sandberg

Oviken

ha geväret med sig.Eller om de på vintern for till fjälls för att hämta renlav som de lagt ihop i högar på hösten eller hämtade hö som de slagit på fäbodvallen .Lav och hö gick inte ta hem från dessa platser förrän det frusit på myrerna och blivit slädföre.Det hände att de skjutit något vilt då och hade med sig hem.

"Vad jagade man huvudsakligen så som matnyttigt". Det var älg och skogsfågel. Köttet saltades mest ner i laggkärll men torkades även. Ekorre åt man inte vad jag vet. Så stora mängder av fisk fick de inte här att de sålde stora partier av den.

"Jakt och fiskefärder till långt bort belägna trakter " Det förekom inte i socknarna häromkring .Det var jordbruken och boskapen man litade sig till. Här i bygden hade de inte särskilda torkställningar för kött , men lapparna soltorkar renkött ,.Det är gott. Riktigt gammalt långt tillbaka berättade de gamle att kött behövde de inte snåla med men potatisen fick de inte äta så mycket som helst av .Rovor åt de innan potatisen kom i allmänt bruk ,de rovorerna var runda nästan som kålrötter.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Jakt o.fiske .Frågel.25
 Berättare Olle Sandberg f.1872
 Upptecknat av Märta Sandberg 1960

Ovikens sn

Hur var allmänna uppfattningen om köttföda? Fordom dags saltade man köttet ganska hårt när det skulle förvaras länge och då lämpade det sig kanske mer för kokning. Nog tycker jag att de kokade oftare än de stekte. Där de bodde nära sjö eller älv fick de i regel bra med fisk och hade köttet som omväxling, hade de långt till fiskevatten åt de mera kött och fisk var gott att byta med. På gårdarna hade de ofta torr fisk som de lade i blöt och kokade inte bara till jul och påsk utan däremellan också. För Jämtland har kornmjölet spelat en stor roll i hushållen. Kornmjölsgröt var en stående rätt till kvällsvard. Av kornmjöl bakade de två - tre gånger om år det dagliga brödet, det s.k. kornbrödet eller (tunnbrödet). Det äts till maten alla måltider året runt. --"Brukade man regelbundet insamla ägg av skogs o.sjöfågel?"

Nej. Använde man de urblåsta äggskal till prydnad, hängde äggskal i takkronor av halm. Nej det gjorde man inte.

Prydnadskronor av halm tillverkades, man prydde dem med garn tofsar av rött och blått ullgarn.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Jakt o. fiske Frågel .25

Berättare Ol.Sandberg f.1872

Upptecknat av Märta Sandberg 1961

"Vilka andra än matnyttiga delar tillvaratigs "? En del behöll älg huden och fick den sämskad av en fällmakare . Sedan sydde skräddaren byxor av det .Det var inte lätt"skräddat" så det var inte alla skräddare som tog på sig att sy av detta material.Dessa byxor kallades på jämtländska "äschlebrok"(älgslädersbrok) dessa byxor var mycket starka. Många som arbetade i skogen och slet byxbaken och byxknäna fick byxerna på dessa ställen "skodda" med äschlär(älgsläder) .Det var en skräddare i Oviken som hette Sede Johan i Vattjomsby . Han var låghalt och liten till växten. Men när andra skräddare sade ifrån sig att sy i läder så tog han på sig och sydde så väl .Skor av älgskinn ,sälskinnsstövlar förekom inte här.Däremot skor av renhud de s.k. lapptussarna var allmänt använda förr i min barndom Det var lapparna i Oviksfjällen som sydde dem .De var sydda med sentråd. Lapparna hade ryggsäckar av renhud garvade och någon enstaka sockenbo hade ryggsäck av detta skinn ,de var starka och vattentäta. Många hade renhår som stoppning i bolsterverar. Det ansågs fint och bra .Renhud att ligga på användes också .Det var varmt.Pälsar av detta skinn var det bara lappar som hade.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Harskinnen tror jag inte man tog till vara här , harullen spunnen till garn har jag aldrig hört talas om .Men hartassarna tog man tillvara och använde dem som kritpenslar.Det var ju kritade murar i köken och kakelugnarna var murade av sten och sedan rappade och kritade.Det hände att hartassarna i en gård slets ut så man lånade i någon granngård. "Hur tillgodogjorde man sig delar av säl" "Späcket till tran?. " Det fanns nog inte här . Det var väl vid kusten sådant fanns. Däremot minns jag vår födorådsgubbe och andra också tog tillvara fettet av räv ,det smälte det så det blev som salva av det .Detta använde^{de} att smörja navet på kärrhjul , dörrar som gnisslade på gångjärnen.osv.

"Vad tillvaratogs av fågel " Dun till bolster och kuddar tillvaratogs.Fjädrar till brödnaggar fanns i alla gårdar men de gjordes helst av hönsfjädrar. vingarna till ~~att~~ sopa ihop mjöl med hade de inte.Det fanns särskilda lätta sopar med ~~kort~~ kort skaft som användes stt sopa ihop mjöll på bakkbordet.Tjäderstrupar till kruthorn användes inte ,kruthornen gjordes av bockhorn.

Jakt o. Fiske. Frågel. 25

Kyrkås sn.

Berättare Kristina Stadig 75 år bosatt i Undersåk
Undersåker

Upptecknat av Märta Sandberg Oviken 1960

"Vilka delar tillvaratog man för medicinskt bruk.". Ja ,man tog Bävergäll och björngalla bl, annat och använde det till "rissmörningar" (rissmörningar användes till barn för engelska sjukan ,som här i jämtland kallades riset) Detta recept är från början av 1800 talet.

Dyvelsträck ,kamfer ,svavelblomma, bävergäll ,björngalla, lagerbär ,tivebär, tjära ,hästister och vitlök samt gula och vitan av ett par ägg. Allt kokas ihop. Sedan var det färdigt att smörja barnet. Barnet skulle smörjas med detta när månen var i ny och man skulle tvätta rent barnet när månen var i ny.

I de flesta "rissmörningar" förekommer bävergäll och björngalla. Dessa ingredienser köptes för det mesta på apoteket .Så det måste väl vara jägare som levererade bävergällen o. björngallan till dem . Hade de haft detta förvarat hemma sedan de skjutit en björn eller bäver hade väl grannar och vänner kommit och bett att få litet av dem .Sålde de till apoteken fick de pengar för varan.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Jakt o. Fiske Frågelista 25
Berättare And. Eriksson 76 årbosatt i Öviken
Upptecknat av Märta Sandberg 1960

Sunne sn nr 9
Vällvikens b,

Far och jag rodde ut på Storsjön vi skulle lägga ut näten på djupet för att få sik och rör. Det var på hösten. Dagen därpå rodde vi ut för ta upp dem. Men vi fick inte upp dem. Då sa far. "Det är bestämt en sjunken timmerstock som lagt sig över näten efter som de sitter fast. Medans vi stod i båten släppte tyngden på näten och det började bli vågor. på sjön där vi befann oss. Vi fick upp näten, det fanns inte en fisk i dem men en massa blåsor och fiskfjäll var det i dem. När far fick se hur nätena såg ut blev han allvarsam. Se såna luftblåsor och så mycket slem och va fiskfjäll det är. Det är nog Storsjöodjuret som varit här. Det var lugnt på sjön för övrigt utom där vi var med båten. Jag var omkring 15 år och far var väl i 50 års åldern, "Jag blev rädd och jag tror nog far var det också fast han inte sa det". Vi tog näten med oss och for till land. Detta hände mitt för Vällvikens by. Vi såg inget men jag tror än i dag att det var Storsjöodjuret som varit framme.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.
Frgl. M 25

Jakt o. fiske. Frågel. 25 Sunne sn. Vällviken

Berättare And .Eriksson 76 år .Bosatt i Oviken
 Upptecknat av Märta Sandberg 1960 Oviken

Vi fiskade rätt mycket i Vällvikssjön .Det hände ibland att vi fick så mycket att vi inte orkade bära hem det. Det var någon kilometer att gå och mot, så vi gick hem efter hästen och körde hem fisken. Sådana gånger sålde vi fisk till grannsocknarna, Oviken tillex. Vi tog 3,50 och 4 kronor kaggen, det gick omkring 20 kilo i den. Det var mest sik . Vi brukade salta fisk och hade en bra bit ut på vintern . Metspö fiskade vi aldrig med. Utom nät hade vi not ibland. På sommaren fiskade vi närmare stranden ,men på hösten åkte vi ut på sjön och fiskade på djupt vatten .I bland fick vi harr och storsik, men det vi fick mest av var småsik. På den tiden när jag var barn fiskade vi vart w som helst ,alla gjorde likadant ,fisken räckte gott till .

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Berättare Elin Eriksson 80 år f.i Börtmans by (Berg)
 Upptecknat av Märta Sandberg 1960

Torr fisk gjorde man lutfisk av, den åt man till jul, påsk, och annars också man åt dem mera som smörgåsmat utan sås och potatis till. Men istället för bröd åt man den inte. "Beredde man surfisk, som äts grav?" Det var den gravade fisken som luktade sur men den var inte sur och inte ställde man till surfisk det var väl ingen ide. Brist på salt var det inte. Hos oss köpte vi en säck salt i taget det var grovsalt annat salt hade vi inte. Ville vi ha saltet finare var det bara att ~~da~~ en sten som vi hade enkomst för detta och litet salt i ett tråg och gno saltet en stund så vart det så fint som helst. Palt av fisk gjordes aldrig, hörde aldrig att de kokade soppa på fisk eller att de malde in fiskben i barkbröd, fiskinkräm åt man inte, inte har jag hört att de använde fiskfett. Jag som växt upp i en trakt där vi hade gott om fisk, saknade detta tillskott i hushållet när jag gifte mig till Oviken och blev bondhustru. Fisken färsk eller gravad är god mat. Sill köpte man i träkaggar förr det var "norsksill" sedan blev det sillbyttor på 5 kg det var fortfarande norsksill. Islandssillen hade ingen marinerad här. Folk tyckte den var för tranig o. fet att steka.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frågl. M 25

Berättare Frå Elin Eriksson 80 år i Börtnan
Upptecknat av Märta Sandberg 1960 (Berg)

"Hur oftaförekom i allmänhet fisk i kosthållet" Ja, det kan jag inte säga men inte åt vi fisk så vi blev trött på den . Tillvaratog man skinn och större ben av en del fisk och använde för vissa ändamål." Nej det gjorde vi inte och jag har inte hört att någon annan gjort der heller. Fiskskinn användes till klarskinn i många gårdar .Men man ställde inte till klarskinnen själv utan köpte dem .När man kokade kaffet och detta kokat upp lade man på ett klarskinn och lät pannan stå stilla en stund sedan var kaffet klart och blankt.Klarskinnen var av torkad långa.Klarskinnen användes ända fram till 1920 talet. Men nu har de nog slutat använda dem överallt . Att fiskblåorr användes för medicinskt bruk har jag aldrig hört ,inte heller att laklever och lakgalla använts mot ögonsjukdomar .Att fjällm av gäddan skulle vara blodrenande så man därför kokade den med fjällen på och åt dem det har jag aldrig hört förr .

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL

Frågl. M 25

Berättare Er, Olsson 84 år

Upptecknat av Märta Sandberg 12/2 1960

Vi hade gott om fisk i sjön (en vik av Storsjön i Jämtland) och vi drog not och fick så mycket att vi saltade den ibland, Men nu sedan det blivit sjöreglering blev det dåligt med fisk här. Jag har varit med och justra också då skulle det vara mörkt ute när man gav sig ut på sjön. Justringen gick till så att man la ett galler på båten och ovan på gallret tjevved (kådved) det tände man på, då drogs fisken till elden, ljuset, då passade man på och högg fisken med ett ljusterjärn. Fisken stod stilla när den kom mot ljuset. Det var lätt att hugga den. Man såg ibland ljussken lite här och var på sjön i kvällsmörkret det var folk som var ute och ljustrade. Det såg fint ut men spöklikt på samma gång. Men för en 40-45 år sedan blev det förbjudet att fånga fisk med ljuster. Nu har det blivit så mycket villor högre upp och de har avlopp ut i viken så vattnet blir förstört, fisken blir också förstörd. Förr kunde man dra upp fisk och man fick ett mål mat då och då och det var bra som omväxling men nu vill man snart inte ha fisken.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL. KLÖVSJÖ

Frgl. M 25

Fiske.

Berättare Olov Molin 71 år 1961 Bosatt på Frösön
Upptecknat av Märta Sandberg 1/2 1961

8-----

Det var tre stycken jordbrukare i Skålan som var ute och drog not. De hade
vänlig roddbåt. Det var på hösten när det var gångtid för siken. De fick så
mycket fisk så de kunde inte dra upp noten i båten utan fick ro så nära stranden
det gick ,sedan fick de ta ut fisken ur noten och kasta den i land tills noten
blev lättare. Det var gråsik. De hade alltid fisk i Skålan ,Klövsjö och Börtnan.
De saltade den och hade fisk året om nästan. En länsman sade att det går inte göra
dessa byar bet ,för om de inte har annat har de fisk. Men det blev taget mycket
fisk där och det minskade allt genom det ,och så började skogen bli mera värd
och det blev avvecklat och sen skulle timret flottas då blev vattnet i viss mån orent o.
förstört och fisken blev oroad och trivdes inte som förr .Så nu får de nog
inte mer fisk i näten än de får upp dem i båten antar jag. Förr fiskade man vart som
helst det var inte tal om det här är min strand eller att man skulle ha fiskekort.
Man kunde fiska pärlor också i Skålan förr .Många gjorde sig några hundra på det. Men
det blev så mycket ovänskap av det. Och nu lär det nog inte finnas några heller.

ULMA 24609. M. Sandberg. 1960-61

JTL.

Frgl. M 25